

ՀՏԴ 82.09 (479-25)

Գրականագիտություն

ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԵՆՑԻ «ՀՈՎՆԱԹԱՆ ՈՐԴԻ ԵՐԵՄԻԱՅԻ» ԵՐԿԸ ԱՆՔ ԾԻՐԻ ՆՅԱՆ

Բանալի բառեր: Գյուղաշխարհի հերոսներ, ազատություն, ազնվագույն կամ, լեռան քաղաք, աղյուս, բրնձանոց, անմահություն, մարդկային թշվառություն, արարելու արվեստ, քանդակներ, ժառանգականություն:

Ключевые слова: сельские герои, свобода, благороднейшая глина, город горы, кирпич, бессмертие, человеческая нищета, искусство творения, скульптуры, наследственность.

Keywords: village heroes, liberty, the noblest clay, mountain city, column, pottery, immortality, human squalor, art of creating, sculptures, heredity.

А. Ширинян

Произведение Вагана Тотовенца „Овнатан-сын Еремии“

Целью и ключем произведений Вагана Тотовенца является человек. В произведении „Овнатан-сын Еремии“ поэт изображает лица отличающихся их психологией, ролью и образом жизни, чистые и прозрачные характера. Он описывает искусство творения со сырого кирпича до белых мраморных памятников. Человеческая злость, темные мысли, отсталость, власть нахлебников не дают, чтобы мастер сотворял в мире.

A. Shirinyan

Vahan Totovents “Hovnathan the son of Yermia” novel

The axis and the aim of Vahan Totovents's works is a human being. In the novel “Hovnathan the son of Yermia” the writer creates images differing with their psychology, their role and way of life, simple and transparent characters. He describes the art of creating from the very raw column to white marble monuments. Human spite, dark thoughts, backwardness and sponger power do not let an artist create peacefully.

Վահան Թոթովենցի ստեղծագործությունների առանցքն ու նպատակը մարդն է: «Հովնաթան որդի Երեմիայի» երկում գրողը կերտում է իրենց հոգեբանությամբ, իրենց դերով ու կենսակերպով տարբերվող կերպարներ, պարզ ու թափանցիկ բնավորություններ: Նա նկարագրում է արարելու արվեստը՝ հում աղյուսից մինչև սպիտակ մարմարե հուշարձաններ: Մարդկային չարությունը, խավար միտքը, հեռավանգությունը և ձրիակերների իշխանությունը թույլ չեն տալիս, որ արվեստագետն ստեղծագործի խաղաղությամբ:

Պետք է մտածել մարդուն մասին: Պետք է ջանալ
մարդուն կարողությունները հասցնել իրենց
բարձրագույն կատարելության: Աստվածայինը չէ, որ
մեզ առավելապես կը շահագրգռե, այլ մարդկայինը:
Մարդը... իմ նպատակն է:
Վահան Թոթովենց

Նորագույն շրջանի հայ գրականության մեջ յուրահատուկ տեղ է գրավում Վ. Թոթովենցը արևմտահայ, սփյուռքահայ և խորհրդահայ գրականության ավանդների կրողն ու ներկայացուցիչը: Մեծ հայ էր նա և մեծ հայրենասեր, հայ ժողովրդին, հայ մշակույթը սիրող ու պաշտող: Վիլյամ Սարդյանը, որ մոտիկից գիտեր Վահան Թոթովենցին, գրել է, որ ինչքան էլ սահում է ժամանակը, ավելի ու ավելի է սիրում Թոթովենցի կյանքը, ճշմարտությունը, առասպելն ու ողբերգությունը: Պարզ անկեղծությամբ Թոթովենցը կերտում է կերպարներ, որոնք տարբեր են իրենց հոգեբանությամբ, իրենց դերով ու կենսակերպով: Նրա ստեղծագործությունների առանցքն ու նպատակը մարդն է: Գրողի համար առաջնային են դառնում մարդու կրքերն ու ապրումները, հույզերն ու զգացողությունները, սիրո ճշմարտության հաստատումը, գեղեցիկի ու մարդկայինի հաղթանակը:

Մարդու և մարդկայինի կորստյան տագնապը, տառապանքի աննկարագրելի ճամփաները, հայրենիքի մխացող ցավը սկիզբ դրեցին մի նոր գրականության, որի ընթացքը պիտի հոսեր վերհուշի ու կարոտի գրական ճամփաներով: Այս հզոր բախումների կիզակետում Թոթովենցի երկերը կրում են համամարդկային խմորումների դրոշմը:

քրիստոնեական հավատով, հենց նրա սարկոֆագի մեջ, հեթանոսական սովորության համաձայն, մեծ հարսը մի փարչ գինի է դնում դագաղի գլխավերևում և մի կողով ծիրան: պապի ոտքերի մոտ: Սա խոսում է հին ավանդույթների արժևորման ու պահպանման մասին: Նման դրվագները քիչ չեն վիպակում: Բարի ավանդույթների կրողն է ողջ գերդաստանը, որ ապրում է մի կտորի տակ, հաշտ ու խաղաղ: Այստեղ է, որ արվեստը փոխանցվում է ժառանգաբար: Դավիթ-Անդրեաս-Երեմիա-Հովնաթան:

Ժառանգականության հարցը հայ ընտանիքի համար միշտ էլ կարևորագույն խնդիր է եղել (հիշենք մեր հերոսական էպոսի Մեծ Մհերին): Ծնրունի բրուտին տանջում էր իր անդրանիկ որդու՝ Երեմիայի գավակ չունենալու հարցը: Եվ քանի որ մահացել էր Երեմիայի անպտուղ կինը, հարկ էր, որ որդին ամուսնանար ու թոռներ պարգևեր հորը: «Եվ Երեմիայի ծառը ծաղկեց ու տվեց գույնզգույն պտուղներ»¹:

Երեմիայի երկրորդ կինը, հակառակ իր տարիքին, համարվում էր մեծ հարսը: իբրև անդրանիկ գավակի ամուսին: Հայ ընտանիքում ավագը մեծարանքի ու պատվի է արժանի բոլոր ժամանակներում: Երբ Անդրեասը խոսում է Հովնաթանի հետ, նշում է սերնդի ավագներին: Եվ ավագներն են պահպանում սերունդն ու ժառանգականությունը: Անդրեասն ուներ յոթ երեխա, սակայն, որպես իր սերնդի շառավիղ նա նշում է Երեմիային՝ ավագ որդուն: Իր հոգու և մարմնի պատկերը ծնրունին տեսնում էր Երեմիայի անդրանիկ որդու՝ Հովնաթանի մեջ: Նրա բովանդակ սերը, որ տաժել էր դեպի կավը, դեպի մայր հողը, կենտրոնանում է Հովնաթանի վրա: Եվ մի օր կանչում է թոռանն ու գրել տալիս. «Հայրապետ ծնավ Առաքել, Առաքել ծնավ Դավիթ, Դավիթ ծնավ Անդրեաս, Անդրեաս ծնավ Երեմիա, Գրիգոր, Պետրոս, Պողոս, Սառա, Յուդաբեր, Հռիփսիմե, Երեմիա ծնավ Հովնաթան, Մարգարիտ և Դավիթ»: Ապա կանգ է առնում, կարոտագին նայում Հովնաթանի կապույտ ու շողշողուն աչքերին և նրանությամբ շարունակում. «Հովնաթան ծնավ Անդրեաս»²:

Ծնրունու հոգում թրթռում է անմահությունը, նրակներում գրնգում արյունը: Ժառանգականության պահպանման խնդիրը տեսանելի է նաև նրա շարադրանքի մեջ, որ աստվածաշնչյան ոգով է. ոչ թե Երեմիայի կինը «ծնավ Հովնաթան», այլ «Երեմիա ծնավ Հովնաթան»: Աստվածաշնչյան ոգով են նաև Անդրեաս պապի վերջին խոսքերը. «...կավ էի, նորից կավ եմ դառնալու»:

Ընտանիքում ամենից ավանդապահը Անդրեասն էր, ով բարկացել էր մեծ հարսի վրա ծամերը կտրելու համար. «լավ չարավ»: Լյանքի վերջին րոպեներին, ի նշան հաշտության, պապը թույլ է տալիս, որ հարսը համբուրի իր դողդոջուն ձեռքը:

Հովնաթանը ներկա չի գտնվել պապի շիրմաքարի հանգչեցնելուն: Ամբողջ այդ ժամանակ նա բրուտանոցում էր աշխատում: Մի օր էլ հայրը մտնում է բրուտանոց, տեսնում որդու աշխատանքը, զարմանում ու զմայլվում. քառասյին կավը ձև էր ստացել, նմանվել պապին: Երեմիան երբեք չէր մտածել, որ կավը, բացի թասերից, փարչերից ու աղյուսներից կարելի էր օգտագործել նաև անմահության համար:

Պապի կիսանդրիից հետո Հովնաթանը սկսեց համարձակորեն զբաղվել արձաններ շինելով: Նա «ըրբեքնեց մարմնի ձևերը, հասարակ աչքերով աննշմարելի խորությունները, բարձունքները և ծավալները»³:

Երեմիան հրճվանքով է նայում որդու ամենափոքր փորձերին, սակայն շուտով՝ հորնդբայրների ու նրանց որդիների բողոքներից հետո, Հովնաթանը ստիպված է լինում սեփական աշխատանքով զբաղվել բոլորից թաքուն: Բոլորից թաքուն նա քանդակում է եղբորը՝ Դավթին՝ խոստանալով, որ ձի կնստեցնի, ապա նաև քրոջը՝ Մարգարիտին, ինչը և պատճառ է դառնում Հովնաթանի՝ օտար երկիր մեկնելուն:

Օտարությունից Հովնաթանը վերադառնում է որպես մեծ արվեստագետ, ով կավից ու քարից կերտում է մարդկության թշվառությունը, գրկանքն ու հալածանքը, ինչին ենթարկվում է նաև ինքը:

¹Թորոքլենց Վ., Ստեղծագործությունների ժողովածու, Եր., «Էդիթ Պրինտ», 2013, էջ 277:

²Թորոքլենց Վ., Ստեղծագործությունների ժողովածու, Եր., «Էդիթ Պրինտ», 2013, էջ 278:

³Նույն տեղում, էջ 290:

Մահվանից հետո միայն թանգարանում մի մեծ դահլիճ հատկացվում է Հովնաթանի գործերի համար, իսկ վերջին հուշարձանը հանձնվում է Երիտասարդ արվեստագետներին՝ սպիտակ մարմարից քանդակելու:

Այդ սպիտակ մարմարի տակ հանգչում են Հովնաթանի ոսկորները, և բլրի ստորոտում փորագրված է.

Հովնաթան՝ որդի Երեմիայի

Վիպակի սկզբից մինչև վերջ արարելու արվեստն է՝ պարզագույնից մինչև կատարելություն հույժ աղյուսից մինչև սպիտակ մարմարե հուշարձաններ: Եվ այս արարման դժնդակ ճանապարհին ոչ մի բան պատահական կամ ավելորդ չկա, ամեն ինչ պահանջված է ու անհրաժեշտ: Եվ ինչպես աղյուսները մարդկանց «ցած բերեցին» լեռան կատարից դաշտներն ու այգիները, այնպես էլ իսկական արվեստը մարդուն դարձնում է ավելի ընտանի, ավելի բարոյական, ավելի բարի ու ավելի ազատ: Եվ ինչպես անհրաժեշտությունից ծնվեցին տարբեր տնասկի աղյուսներն ու խողովակները, անոթներն ու կարասները, թասներն ու սրվակները, այնպես էլ անհրաժեշտությունից ծնվեցին Հովնաթանի քանդակները՝ արվեստի բարձրագույն կոթողները:

Անդրեասի որդիները, թոռներն ու ծոռները երբեք չիմացան, թե երբ և ինչպես սովորեցին ձևավորել կավը, սովորեցին այնպես, «ինչպես երեխաները սովորում են ձեռները տանել բերանները»:

Ստեղծագործության ուսումնասիրությունը բերում է այն համոզման, որ հայ ոգու, հայ մտքի, արվեստի ազատագրումը գրողի ողջ կյանքում մնացել է առաջնային: Թոթովենցի վիպակը կյանքի խոր դիտողության արդյունք է: Նա գեղարվեստական պատումը ներքուստ բոցավառում է ոգեղեն շնչով և ստեղծում մարդկային փխրուն հոգիներ, պարզ ու թափանցիկ բնավորություններ:

Լինելով արևմտահայ, սփյուռքահայ և խորհրդահայ գրականության ավանդների կրողն ու ներկայացուցիչը: Թոթովենցն ուսումնասիրման արժանի ժառանգություն է թողել նաև լեզվատնային տնասկյունից, քանի որ այս դեպքում գործ ենք ունենում գրական հայերենի երկու ճյուղերի հետ: Նա մեր գրականության այն սակավ ներկայացուցիչներից է, ում ստեղծագործությունը հատկապես արժևորվում է գրական հայերենի երկու տարբերակների համատեղումով:

Պատկերներ ստեղծելու անառարկելի տաղանդն ու նուրբ զգացողությունը գունեղ ներդաշնակությամբ հարստացնում են գրողի արձակը նրա գեղարվեստական աշխարհը դարձնելով առավել բազմաշերտ ու ինքնատիպ: Թոթովենցի՝ իմաստով հագեցած նախադասությունների մեջ չկան դատարկ տարածություններ: Նա միտքը կառուցում է մանրամասների ճշգրիտ արժեքավորմամբ, որի շնորհիվ պատումը դառնում է ավելի խիտ ու հագեցած: Վիպակը գրված է նկարագրությունների ճշգրտությամբ, պատկերավորությամբ, անսպասելի համեմատություններով ու չափազանցություններով. «Դաշտի ծիրանը լինում է բռնցքի չափ, տանձը՝ ինչպես երեխայի գլուխը, քաղցր ու ջրոտ... իսկ մեկսակը հնձում են, ինչպես խոտը»¹:

Թոթովենցն այն սակավաթիվ գրողներից է, ում արձակն արտացոլում է արևմտահայ գյուղն ու կենցաղը, սակայն չի դառնում սոսկ գյուղագրություն: Նա իր գունագեղ լեզվամշակույթը ստեղծում է ոչ միայն հեղինակի կամ քնարական հերոսի խոսքի միջոցով, այլև լսելի է դարձնում իր հերոսների խոսքը:

Եթե հաշվի առնենք այն հանգամանքը, որ Վահան Թոթովենցը գոհ է դարձել ստալինյան բռնարարքներին (բանտարկվել է 1936 թվականին, 1938-ին: գնդակահարվել, հետմահու արդարացվել), կարելի է ասել, որ նրա ճակատագիրը ինչ-որ տեղ համընկնում է վիպակի գլխավոր հերոսի ճակատագրին: Մարդկային չարությունը, խավար միտքը, հետամնացությունը և ձրիակերների իշխանությունը թույլ չեն տալիս, որ արվեստագետն ստեղծագործի խաղաղությամբ և խնդությամբ:

¹ Թոթովենց Վ., Ստեղծագործությունների ժողովածու, Ե. »Էդիթ Պրինտ«, 2013, էջ 268:

Վահան Թոթովենցի ապրած ամբողջ կյանքը խորունկ հայրենասիրության, վառ ու ազնիվ քաղաքացիական նվիրվածության մի պայծառ օրինակ է:

Գրականություն

1. Թոթովենց Վ., Ստեղծագործությունների ժողովածու, Ե. «Էդիթ Պրինտ», 2013:
2. Թոթովենց Վ., Երկեր, գիրք 1, Ե., «Սովետական գրող», 1988:
3. Աղայան Ն., Վահան Թոթովենց, Ե., 1992:
4. Արզումանյան Ս., Վահան Թոթովենց, Ե., 1961:
5. Մանուկյան Ս., Վահան Թոթովենց, Ե., 1959:
6. gradaran.mskh.am:
7. freeboks.do.am:
8. akumb.am:

Տեղեկություններ հեղինակի մասին.

Անի Շիրինյան- ԱրՊՀ գրականության և լրագրության ամբիոնի հայցորդ
e-mail: shirinyanani@rambler.ru

Հոդվածը տպագրության է նրաշխավորել խմբագրական կոլեգիայի անդամ, Բ.գ.դ., Ս.Խանյանը: